

ሒደት ብዛዕባ ‘ህያው ደብሪ’

እኩብ ቅንገታት ‘ህያው ደብሪ’ ኣብ 12 ምዕራፋት ዝተጠርነፈ 158 ግጥሚታት ዝሓዘ ኮይኑ፡ ብተሕዝቶኡ ሰፊሕን ዓሚቕን ብቕርጹ ድማ ልሉይን ጽባቕኣውን እዩ። ኣብቶም ግጥሚታት ብጻዕቂ ዝተኸሸኑ ቑንቋኣዊ ባእታታትን ዝዓቕሮም ባህሊታትን ትርጓሞታትን ከምኡውን፡ ጋሻ ዝኸኑ ደፋእቲ ደረት ቅርጽኣዊ ባእታታትን ተደማሚሮም፡ ብተበግሶኡ ፍርቂ መገዲ ንዘይቀረቦ ነባቢ ኸሳዕ ክንደይ ክብድህዎ ኸም ዝኸእሉ ንምግማቱ ኣየጸግምን። ንባብ ከም ዝኸነ ሞያ፡ ርእሱ ዝኸኣለ ጻዕርን ድስፕሊንን ስለ ዝሓትት ግን ወናም ነባቢ ኣብዚ ዓለም ግጥሚታት ምስ ኣተወ በብወኑን ኣተናኡን ሓያለ ምስምቓራት ክረክብ ምዃኑ ኣየጠራጥርን። ካብ ባህሪ ስነግጥሚ ዝነቅል፡ ኣብ ሕትመት መጽሓፍቲ ግጥሚ ክንድዚ ቊጽሪን ጻዕቂን ዘሎዎ ስራሓት ብሓንጻብ ክሕተም ብዙሕ ልሙድ ኣይኮነን። ስለዝኸኑ፡ እዚ መጽሓፍ’ዚ ብዙሓት መጽሓፍቲ ክኸውን ይኸእል ነይሩ እዩ። ይኸን’ምበር፡ ከምቲ ኣብ ቃል-ኣሕታሚ ተጠቒሱ ዘሎ፡ “ደራሲ ‘ህያው ደብሪ’ ተቐናያይ ተስፋማርያም ወልደማርያም፡ ኣብቲ ነዊሕ ስደቱ ብሒቱ ኣብ ዝነበረሉ ዓመታት፡ ከም ባሕታዊ ንስምዒታት ኣብ ሰብሪ ግጥሚታቱ ብምጽራሕ፡ ኣፍ ኣውጺኡ ኸም ዝዛረብ፡ ከም ዘፍቅር፡ ከም ዝደፋነቕ፡ ከም ዘዝይም ክገብሮ ኸሎ፤ ማዕረ-ማዕረኡ ንግጥሚታቱ ካብ ዓሚቕ ኣስተንትኖ ህይወት፡ ታሪኽን ባህልን ብዝነቅል ሓሳባት’ውን ዘዊሕዎዩ።” ስለዝኸኑ፡ እቶም ኣብዚ መጽሓፍ’ዚ ዘሎዉ ግጥሚታት ነናይ ገዛእ ርእሶም ናጽነት እኳ እንተ ኣሎዎም፡ ኣብ ሓደ ኩነተ-ህላወ ዝወሳወሱ ብምዃኖም ግን ኣብ በበይኑ መጽሓፍቲ ክቕርቡ ንትርግታኡ ምብትታኽ እዩ።

ግጥሚታት ኣብ ህዋ ኣይህነጹን፤ መበቁላውያን ዝገብሮምን መንነቶም ዝገልጽሉን መካን ይርከቦም። ምክና ናይ’ዞም ግጥሚታት ከኣ ዝከናወንሉ ልሉይ ቦታታትን እዋናትን ኣሎዎ። ገጣማይ፡ ነቶም ኣብ ብዙሕ ግጥሚታቱ ዝደጋግሞም፡ ቅድመ-ኤርትራዊን ኤርትራዊን ወይ ድማ ቅድመ-ዘመነይቲ፡ ሓውሰ-ዘመነይቲ፡ ዘመነይቲ፡ ድሕረ-ዘመነይቲ ወዘተ. ዝብሎም ስያመታትን ኣምራትን ባይታ ናይ ግጥሚታቱ እዮም። ብግዜ፡ ብባይታን ስልጣንኣዊ ወግዒን እናተመልከተ ከኣ መዋእላት ናይ ኤርትራዊ ሕብረተሰብ ዓሚሙዎ ይርከብ። በዚ ምኽንያት’ውን፡ እዚ ግጥሚታት’ዚ፡ ዝነጻጸል ኣይኮነን። ልክዕ ከምቲ ኣብ

ባህሊ ናይ ጽሑፋዊ ዕዮ፡ “Trilogy” ተባሂሉ ዝፍለጥ፡ ብተኸታታሊ በበይኑ ኸወጽእ ዝጸንሐ ምርኡይ ስራሓት መወዳእታኡ ብሓንሳብ ጠርኒፍካ እተሕትሞ፡ እዚ መጽሓፍ’ዚ፡ ብመወዳእታኡ ዝጀመረ ትርዮሎጅያ እዩ። ተስፋማርያም ኣብዚ ዕለት’ዚ፡ ብህይወት ምሳና እኳ እንተ ዘይሓምሰዮ፡ ከምቲ ንደራሲ በዩነ ሃይለ ድሕሪ ‘ድኳን ትበርህን’ ‘ትጽቢት ባህጉን’ ሳልሳይቲ ምስኣን እትለግብ ሳልሳይቲ መጽሓፍ ከስዕበልና እናተጸበና ዝተኸፍልፈፍና፡ ዘይምጂኑ ግን ዕድል ንኤርትራዊ ስነጽሑፍ እዩ። ምስተን ዘሎዎና ሒደት ትሪዮሎጂያታት (ንኣብነት፡ ሰለስተ መጽሓፍቲ ታሪኽ ኣለምሰገድ ተስፋይ) ሓንትን ዕንትርትን ትሪዮሎጂ መጽሓፍ ቅንዩት ትጽንበረን ምህላዎ ኸኣ ከንጽንብሎ ዝግባእ እዩ፤ ምኽንያቱ፡ እቲ ንስነትን ቀጽሪ ኣምራትን ዝፈጥር ትሪዮሎጅያ ሳሕቲ ዝርከብ ብምጂኑ።

ገጣማይ፡ ነቲ ብዝሕን ዓይነትን ግጥሚታቱ ዝውድኖ ቅርጺ ንምትሓዝ 12 ምዕራፋት ኣቐሚጡ፡ ዝጥርንፎ ኣርእስታት’ውን ስለ ዝገበረሉ መቓን ግዜኡ፡ ባይታኡን ባህላዊ ሰንሰለታቱን ኣብ ኣእምሮኻ ንምስኣልን ምርዳኡን ይሕግዝ። ብመዳይ መልክዕን ቅርጽን ድማ፡ ድሕሪ ኣፋዊ ግጥሚታትና ክሳለ ካብ ዝጸንሐ ናይ ጽሑፍ ግጥሚታትና ልሉይ ለውጢ ኣተኣታትዮ ኣሎ።

ብተወሳኺ፡ ኣሕታሚ፡ “ሓድሽ ምዕራፍ ከርሑ ዝኸእል ፈዋናይ መጽሓፍ እዩ ኸንብል ንደፍር፡” ኢሉ ንዘቐመጠ ሓሳብ መረዳእታኡ ንምግላጽ፡ ‘ቃል ኣሕታሚ’ ኣብ ዝብል ኣርእስቲ ኣብ ትሻዓተ ገጸት ኣቕሪቡ ኣሎ። ስነጽባቕኣዊ ብልጸትን ጥልቀት ቋንቋን ናይዚ እኩብ ግጥሚታት ከኣ ብሰለስተ መዳያት ብኸምዚ ይገልጽ፤

ቀዳማይ፡ ተቓናያይ ብቋንቋ ሽሕር ዝሰርሕ ኣስማተኛ እዩ ተባሂሉ ይግለጽዮ። ተስፋማርያም ከኣ ብቐኔታቱ ንኣንብብቱ ዘዐንዝዝ ስራይ ይሰርሕዮ። ሓድሽን መበቁላዊን ኣተኣላልማ ቋንቋ ፍሉይነት ግጥምታቱዮ። በዚ ኸኣ ግሩም ግጥምታቱ ንኣንብብቱ ይምስጥን ናብ ሃሌት የእቱን።

ካልኣይ፡ ቋንቋ ቐኔ ሓባሪ፡ ገላጺ ዘይኮነ፡ ብቐንዱ ቐጀላዊ እዩ። ብጥበብ ቐጀላ ረቂቕ ዓለም ፈጠሩ፡ ኣንብብቲ ብዕምቑት ከም ዝስምዖም፡ ብዓይኒ-ሕልና ኸም ዝርእይዎን ዝህውስዎን፡ ብመንፈስ ከም ዝሳተፍዎን ዝምከርዎን ንምግባር ይህቅን። ናይ ተስፋማርያም ልዕሊ ንቡር ናይ ቐጀላ ዓቕሚ ኣብ ግጥምታቱ ብዕዘት ተጋሂዱ’ሎ። ተስፋማርያም ኣብ ‘ህያው ደብሪ’፡ ኣንብብቲ ናብ በበይኑን ተጋራጫውን ሰብኣዊ ኸነት ኣእትዮ ብጥልቀት ከም ዝምከርዎ ዝገብር ቐጀላዊ ዓለም ክፈጥር በቐዑ’ሎ ምባል፡ ንሓደ ተቓናያይ ክወሃብ ዝኸእል ዘለዓለ ሞጎስ’ዩ።

ሳልሳይ፡ ሓደ መፍለዩ ናይ ማሕለፊያ ግጥሚ፡ ኣብ ኣንብብቲ ዝፈጥሮ ግራመ

ካብ ቃል አሕታሚ

(. . .) ደራሲ 'ህያው ደብሪ' ተቆናያይ ተስፋማርያም ወልደማርያም፡ አብቲ ነዊሕ ስደቱ ብሒቱ አብ ዝነበረሉ ዓመታት፡ ከም ባሕታዊ ንስምዒታት አብ ሰብሪ ብግጥምታቱ ብምጽራሕ፡ አፍ አውጺኡ ኸም ዝዛረብ፡ ከም ዘፍቅር፡ ከም ዝደፋነቅ፡ ከም ዘዝይም ክገብር ኸሎ፤ ማዕረ-ማዕረኡ ንግጥምታቱ ካብ ዓሚቕ አስተንትኖ ህይወት፡ ታሪኽን ባህልን ብዝነቅል ሓሳባት'ውን ዘዊሕዎዩ። ግጥምታቱ ምስ መሰረታዊን ዘይፍታሕን ግድላትን ሸኽምን ሰብአዊ ህይወት፤ ፍቕሪ፡ ቅንዕና፡ ሓቂነት፡ ደግነት፡ ሞት፡ ስዕባ፡ ጽልኢ፡ ቅንኢ፡ ጭካነ፡ ዓመጽ፡ ኩናት፡ ሰላም፡ ፈተ-ፊት ገጢሙ ብመገዱ ትርጉምን ዕላማን ዝእልሸን ዘልአለማዊ ሰብአዊ ሻቕሎታት ዝገልጽን ጥበባዊ ፈጠራ'ዩ። ካብ ናይ ዕለታዊ ናብራን ዋኒንን ንምሕሳብ ዕድል ዘይህብ ሃልከትከት አውጺኡ ኸአ፡ ዋላ ንገለ ህሞት ብዛዕባ ሕሉፍናን መጻኢናን ብጥልቀት ክንሓስብን ኣነባብራና ኸንመዝንን ይድርኽ። እዚ ግጥሚታት'ዚ፡ በቲ ብርኩትን ቁርቋሪን ፍልስፍናዊ አስተንትኖኡ፡ ነቲ ብዘይ ሕቶ ከም ፍጹምን ውዱእን እንወስዶ እምነታትን አረአእያታትን ልምድታትን ብምምርማርን ብምቅላዕን ካብ ሃሜናዊ ድቃስ ከም ብወቕዒ የበራብር። ካብ ፍልስፍናዊ ትንተና ብዝተፈልየ ጥበባዊ ፈጠራውነትን፡ ነቲ ብርትዓዊ አስተማኻንዮ ዘይብጻሕ ትርጉምን ዕላማን ሰባዊ ህይወትን ሕልፈትን፡ ንሕግታት ስነመገብ ብዝሰገረ ሓይሊ ቐጀላ ኸድህስሶን ናብ ናይ ሓቅነትን ጽባቕን ድንቅነትን ሚሳላዊ ኹነት ክበጽሕን ይመጣጠር። በዚ ኸአ ካብ ክዉን ዓለም አውጺኡ፡ ብሜታፊሲካዊ አስተንትኖ ናይ ኪንዮ - ሰገራውነት (transcendence) ኹነት ንምትንካይ ይፍትን። ዘይተመርመረ ህይወት ክንበር ኣይበቅዕንዮ ኸም ዝበሃል፡ ብልዑል መትከላትን ክብርታትን ራእይን ዝምእዘን ሞራላዊ ህይወት ንምምራሕ አብ ዝግበር ቀጻሊ ጥምጥም ንዘጓንፍ ናይ ሞራላዊ ህይወትን ምርጫታትን ተጋራጫውነትን ስግንጥራትን ብጥልቀት ይምርምር። ብሓጺሩ፡ 'ህያው ደብሪ'፡ ሓቅነትን ቍንጅናን ዘጣመረ፡ ብቐጻላታት ትርጉም ዝተደርደረ፡ ምስ ወከፍ ምግንጻል ቀጻላ ሓዲስ ትርጉም ዘኸሰት፡ ዕምቁት ትርጉሙ ብቐሊሉ ዘይብጻሕ፡ ስለዚ ድማ ናብ ወለዶታት ክሰግር ዝኸእል ነባሪ ስራሕ ክኸውን ዝኸእል ወሓለ መጽሓፍ'ዩ።

ንመንነት፡ ሓርበኛነት፡ ፍቕሪ ህዝቢን ባህሊን ያታን መሬትን ዝገልጽ ሓሳባትን ስምዒታትን ኣዝዮ ዝደመቐ መዳይ 'ህያው ደብሪ' እዩ። 'ህያው ደብሪ'

አብ ታሪኽን ባህልን ንዝተሰረተ መንነት ብመንጽር ብድሆታት ዘመናውነትን ዝጸሮ ናይ ባህላዊ ስራዝነት ሓደጋን ብዕምቁት ብዝፍትሽ፡ ዘጠንቅቅ፡ ዝግዝት፡ ዘኸሸሕ ግጥምታት ምእኩት'ዩ። ብዝጠረፈ መግለጺኡ ኸም ዓቃባውነት ክግለጽ ብዝኸእል ሮማንሲያዊ ንድሕሪት ጠማቲን ንዝሓለፈ ያታዊ መዋእል ከም ሚሳላዊ ብዘድንቅን ዝናፍቅን ኣጠማምታን ቃናን፡ ንያታታትናን ትውፊታትናን ናብ ምምላኽ ብዝገማገም ውዕውዕ መንፈስን ደረት ዘይብሉ ውቁብ ክላሲካዊ ቋንቋን፡ የድንቅ፡ የሞጉሶ፡ ዕቃቤኡን ህያውነቱን ይጠልብ። በቲ ኻልእ መዳይ ግን፡ ነቲ ዝሓለፈ መዋእልን ባህሉን ወግዕታቱን ዘሎዎ ልዑል ኣኸብሮትን ኣድናቆትን ከይሓደገ፡ ኣብኡ ዝተሰረተ ናይ ጎሰጋሲ ለውጥን ወደባት ዘመናውነትን ባህግን ዕላማን ብምንጽብራቕ ነቲ ዓቃባዊ ዝምባሌ ብንቕሓት ብምግራሕ፡ ኣብ መንጎ ዝሓለፈን መጻኢን ናይ ዘሎ ዝተጠናነገን ተጋራጫዊን መጐታዊ ምትእትታው ዓሚቕ ግንዛቤ የንጸባርቕ። ምክንያቱ፡ ኣብ 'ህያው ደብሪ' ኸልተ ዝተጠምረ ዝምባሌታት ክንፈሊ ንኸእል፤ ብሓደ ወገን፡ ኣብቲ ያታዊ ባህልን ሕብረተሰብን ንዘሎ ጐታቲ፡ ሓላኺ፡ ግዜኡ ዝሓለፎ፡ ከም ኣባታውነትን ጽቕጠት ደቀንስትዮን ዝኣመሰለ ድሕሪት ኣትራፊ ባእታታት ብዘይ ንሕሰያ ዝነቅፍን ዝኹንንን፡ ያዕ ክበሃል ዝጽውዕን ናይ ምንጻግን ምውጋድን ዝምባሌ፤ በቲ ኻልእ ድማ፡ ነቲ ሃናጽን ኣሰጓምን ናይ ኮማዊ ሓልዮት፡ ርእሰ-ምሉእነት፡ ርእሰኻ ዘይምድናን፡ ዘይተምበርካኸነት፡ ኒሕን ሓቦን፡ ማዕረ ኻልኣት ሕብረተሰባት ምዃንካ ምእማንን ናይ ምዃን ቁራጽ ሕልናን ክብርታት፡ ትውፊታት፡ ውርሻታት፡ ወግዕታት ብምሉእ ሓይሊ ዝጣበቑን ዝሕለቑን ናይ ምዕቃብን ምድንፋዕን ምምዕባልን ሃናጺን ኣፍራዩን ዝምባሌ። (...)

ገጣማይ ኣብ ንእስነቱ

ገ ጥ ሚ

ንዝገባ ገጠላ ተዋጋኦይ ፈላስ

ንዮ ዚህተ ወርር፣ ስብ ቲ ጫፍ፣ ስብ ቲ ቸሪ
ጠገሌላ ተርኮብ፣ ስንቲ ስረገተ፣ ጥንቅቄት ደብሪ
ሰብሳ ዮ ተማሂረ፣ ተወሪቅ ዚ ሕሉፍ ወንጎስታይ
ተዋጋኦይ ፈላስ ዮ ነይረ፣ ከበሰታይ፤

ሰብሳ ደዋገን ወሉቆዎ
ወይስ ከግ ዓለማ ወኪሉ፣
ተወሰሰ ደብሪ
ከብ ወረዋተ ጠርቦኖ ዊ ነበሪ፤

ናይ ወሪተ፣ ናይ ዓንገላተ ሰቃይ ግብ ከበደ
እዚ ዮ ኪቸተሰ-ኪቸተሰ ዚገደደ፣
ከበርቪ ይተርጋእ፣ ዋዘማጤ ይጠነቅ ስንቀሰሪሪተ ገጻዎ
ውረዲ! ስርከቢ! ግደራ ዊ ና ታሕ ዮ ናይ ዚጠረር ስጻዎ!

ዚጠላቀዩ ቀቢራ ስላሰላዩ! ስንበር ዮ ሰፈረ
ተወላሰኪ ፀጠቆ ዮ ነቲ ርሱን ከናረ
በላ ጠርነተ ናይ ታ ዘረተዎ ሃገረ።

እዛ ግጥሚ፡ ብ1 ታሕሳስ 1977 ኣብ መጽሔት “ገድሊ ህዝቢ ኤርትራ” ቀጽሪ
29 ዝወጽአት እያ። ንነዊሕ ዓመታት ኣብ ልብን ኣእምሮን ገጣሚ ዓብያ ድማ
“ህያው ደብሪ” ብዝብል፡ ኣርእስቲ ናይዚ መጽሓፍ’ዚ ኸትከውን ዝበቐዐት እያ።

(1945 - 1977)

መንቀሊ ናይዛ ግጥሚ ዝኸኑ ሰውኣ
ፈላሲ ኣባ ወልደሃይማኖት ኣውዓሎም።

ብዛዕባ ደራሲ

ተስፋማርያም ወልደማርያም ብለካቲት 1948 ኣብ ኤርትራ ዝተወለደ፡ ብሚያዝያ 2015 ኣብ መበል 67 ዓመቱ ኣብ ኣመሪካ ዝዓረፈ ኤርትራዊ ጸሓፊ፡ ገጣማይን ሓሳባይን እዩ። ተስፋማርያም ኣብ ንእስነቱ ኣብ ቋንቋን ባህልን ሕሉፍ ተገዳስነትን ናይ ምፍላጥ ድሌትን ተበግሶን ነበሮ። ስሩዕ ትምህርቱ ኣብ ኣብያተ-ትምህርቲ ዓዲኻላ፡ ሔቦ፡ መንደፊራን ኣስመራን ኣብ ዝተኸታተለሉ ዓመታት ፍሉይ ናይ ትምህርትን ንባብን ተውህቦ ኸም ዝነበሮ ፈለጥቱ ይምስክሩ።

ተመሃራይ ዩኒቨርሲቲ ኣስመራ ኣብ ዝነበረሉ፡ ኣብ 1972 ማሕበር ተመሃሮ ዩኒቨርሲቲ ኣስመራ (SAUA) ኣብ ምምስራት መሪሕ ተራ ድሕሪ ምብርካቱ፡ ቀዳማይ ፕረሲደንት ናይቲ ማሕበር ኩይኑ ኣገልገለ። ማዕረ-ማዕረኡ ኸኣ፡ ኣብ 1972-74 ምስ ተሓኔ ዝተኣሳሰረ ምስጢራዊ ማሕበር ተመሃሮ ኣብ ዩኒቨርሲቲን ካልኣይ ደረጃ ኣብያተ-ትምህርቲን ኣስመራ ኣብ ምምስራት፡ ምስፋሕን ምምራሕን ዓቢዩ እጃም ኣበርከተ። ኣብ 1974 ካብ ዩኒቨርሲቲ ኣስመራ ብስነቕጥጥ ድሕሪ ምምራቕ ናብ ተሓኔ ተሰለፉ፡ ኣብ 1975 ኣብ ካልኣይ ሃገራዊ ጉባኤ ተሓኔ ኣብ ሰውራዊ ባይቶን ፈጻሚት ሽማግሌን ተመርጸ። ኣብ ተሓኔ ካብ 1975-81 ሓላፊ ኸፍሊ ዜና ብምዃን ብዙሓት መጽሔታት ኣበገሰን ኣብ ምምዕባል ፖለቲካዊ ስነጽሑፍ ልሉይ ግደ ኣበርከተን።

ድሕሪ ምብትታን ተሓኔ ኣብ 1981፡ መጀመርታ ናብ ሱዳን፡ ቀጸሉ ኸኣ ናብ ኣመሪካ ተሰደደ። ኣብቲ ብሒቱ ዝነበረሉ ነዊሕ ስደቱ፡ ተመሃራይ ዩኒቨርሲቲ ኣብ ዝነበረሉን ድሕሪኡ ኣብ ሜዳን ኣብ ዝጀመሮ ስነጽሑፍ ቅንዩት ብምትኳር - ዓንቀጻት ምጽሓፍ'ኳ እንተ ዘዩቋረጸ - ነዚ ኣብዚ መጽሓፍ'ዚ ተኣኪቡ ዘሎ 156 ግጥምታት ጸሓፊ። እዚ ድሕሪ ሕልፊቱ ዝሕተም ዘሎ 'ህያው ደብሪ' ኸኣ ብሉጽን ነባርን ሓድጊን ኣበርክቶኡን ንስነጽሑፍ ኤርትራ እዩ።